

AULIS J. ALANEN, **Santeri Alkio**, WSOY,
Porvoo 1976, 748 s.

Santeri Alkio oli leikillisesti sanottuna »monena elössään, konna kuollessaan». Nuorisoseuraliikkeen isänä hänen ajatuksensa vaikut-

tavat liikkeessä vielä tänään, kynäilijänä ja kirjailijana hän tulkitsi elämää ja tapahtumia ajallaan niin, että hänen tuotantonsa on osa kansalliskirjallisuuttamme. Mielipiteenmuodostajana päivänpoliittisissa kysymyksissä hän perustamansa sanomalehti Ilkan välityksellä edusti »neljättä valtiomahtia». Hänen monitahoinen myötäläminen aikansa kehityksessä ja poliittisissa tapahtumissa kehittivät hänestä lopulta aatefilosofin, ajassa liikkuvaan kehittämänsä poliittisen aatteen pohjalta kantaa ottavan, ainakin alussa enemmän idealistisen kuin käytännön poliitikon, mutta myöhemmin myös käytännön poliittisen pelin taitajan, maalaisliiton perustajan ja puoluejohtajan. Hän toi poliittiseen tietoisuuteen yhden väestöosan, talonpoikaissäestön edut ja ongelmat, artikuloi ne poliittisen puolueen perustamiseen johtaneeksi ohjelma- ja aatekokonaisuudeksi tuemalla niitä perustamansa lehden päätoimittajana sekä vielä aggregoi niitä puolueensa edustajana valtiopäivillä ja vähän aikaa myös valtioneuvoston jäsenenä.

Alkio jätti puumerkinsä tuhansiin julkisiin asiakirjoihin. Hänen kirjansa, lastunsa ja kirjoituksensa nuorisoseuraliikkeen äänenkannattajaksi perustamaansa Pyrkijään sekä vihdoin hänen pääkirjoituksensa ja pakinansa Ilkassa muodostavat laajan ja monipuolisen autenttisen jäämistön ja tutkimusaineiston. Alkio jätti jälkeensä lisäksi henkilökohtaisen arkiston, päiväkirjansa vuosilta 1917—22 ja tuhansia kirjeitä käsittävän kokoelman, jotka yhdessä julkisen materiaalin kanssa antavat tutkijalle oivallisen materiaaliperustan Alkion elämäkerralle, sen selvittämiseen, miten maakauppias Aleksanteri Filanderista kehittyi Santeri Alkio, jonka tunnemme, vai tunnemmeko?

Santeri Alkion Historiatoimikunnan toimeksiannon mukaan tuli elämäkerralla kuvata Alkiota ihmisenä, kirjailijana ja sanomalehtimiehenä, nuorisokasvattajana, puoluejohtajana ja keskeisenä maansa palvelijana Suomen itsenäistymisvaiheessa ja sen jälkeen ja näin valottaa Alkion merkitystä Suomen historiassa. Kirja on tarkoitettu täyttämään aukko sen suhteen, että kokonaisesitystä Alkion elämäntyöstä ja historiallista arviointia sen merkityksestä yhteiskunnalliseen ja valtiolliseen kehitykseen ei ole ollut. Tekijä itse arvelee teh-

täväkseen vielä tarkoitettua selvittää, mitä ns. »alkiolaisuus» todella on merkinnyt ja merkitsee.

Historiatoimikunta antoi tehtävän professori Aulis J. Alaselle, »jotta kokonaiskuva Santeri Alkiosta ja hänen merkityksestään valottuisi mahdollisimman objektiivisena». Alasen edellytyksinä pidetään lisäksi sitä, että hänen isänsä oli Alkion työtoveri nuorisoseuraliikkeen varhaisvuosina ja että Alanen on historian-tutkijana perehtynyt laajasti Etelä-Pohjanmaan ja Laihian historiaan ja että hänellä oli kokemusta henkilöhistorioitsijana, olihan hän kirjoittanut Hannes Gebhardin elämäkerran. Tekijä itse näyttää rohkaistun kirjoittamiseen lopulta hovioikeuden presidentin Paavo Alkion, Alkion pojan »siunauksesta», olihan tämä kirjoittajan vanha osakuntatoveri, jolla oli hallussaan Alkion jättämä henkilökohtainen aineisto.

Santeri Alkion elämäkerran arvostelun ainekset on johdettavissa kirjan lähdekriittisestä tarkastelusta. Kuvattavan tavalliset mitat ylittävä, laaja ja monitahoinen, kulttuurista valtiolliseen elämään ulottuva elämäntyö, hänen jättämänsä ja häneen liittyvän lähdeaineiston laajuus ja yksityiskohtaisuus yhdessä liian laajan ja moniaineisen toimeksiannon kanssa saavatkin aikaan sen, että kirjoittaja ei — ansioineen ja edellytyksineen tai juuri niiden takia — täysin onnistukaan tehtävässään. On virhe sisällyttää Alkion elämäntyötä laajoine sukuselityksineen ja yksityiselämän kuvauksineen yksien kansien väliin. Yritys yhdessä laajan lähdemateriaalin kanssa johtaa tutkijan helposti sokeuteen, joka estää näkemästä metsää puilta. Tuloksena on helposti sekava kokonaisvaikutelma, jossa yleiset linjat kuvattavan kehittämisessä aikansa tulkiksi ja vielä tänäänkin vaikuttavaksi aatteen mieheksi hukkuvat yksityiskohtien paljouteen ja lukija jää kysymään, kuka tai mikä oli ilmiö nimeltä Santeri Alkio.

Kirjoittajan edellytykset tehtävän onnistumiseen nähden muuttuvat rajoituksiksi. Tekijän perehtyneisyys Etelä-Pohjanmaan ja Laihian historiaan saa aikaan sen, että lukijalle Alkio jää etelä-pohjalaiseksi ja miksei vain laihialaiseksi Alkioksi, kuten Pekka Tarkka Hel-singin Sanomissa 27. 9. 1976 toteaa. Tekijän

kokemus henkilöhistorioitsijana näkyy jopa tympäännykseen saakka pikkutarkassa esittämistavassa, kokonaisuuden kannalta häiritsevän liiallisessa Alkion lähettämien tai vastaanottamien kirjeiden suorassa lainaamisessa ja toimeksiantoon nähden kirjan liiallisena painotumisena kronologisen aineiston mukaan. Objektiivisuuteen Alanen historiantutkijana on sentään Santeri Alkiota kuvatessaan pyrkinyt. Toimeksiantajaa vähemmän miellyttävätkin Alkion edesottamukset vaatimuksineen kirkon ja valtion erosta ja interventiopolitiikasta Itä-Karjalan vapauttamiseksi ja Suomeen liittämiseksi kuvataan samalla historiallisella lahjomattomuudella ja pikkutarkkuudella kuin muutkin Alkion ratkaisut eri elämänvaiheissa.

Syynä siihen, ettei kirjoittaja onnistu täyttämään toimeksiannon keskeistä sisältöä, Alkion merkityksen kuvaamista Suomen historiassa eikä vastaamaan lukijan kysymykseen, mitä alkiolaisuus merkitsi ja merkitsee, johtuu paljolti historiankirjoitukselle tyyppisestä kronologisesta ja tapahtumakeskeisestä esittämistavasta. Nimenomaan Alkion tärkeimmän elämäntyön sisällön ja merkityksen avaaminen lukijalle olisi ehdottomasti vaatinut ongelma-keskeisempää näkökulmaa, Alkion elinaikana esiintyneiden historiallisten tapahtumien, sosiaalisia ja poliittisia konflikteja synnyttäneiden olosuhteiden kokoavaa erilliskuvausta sekä sen väestönosan, johon Alkio samaistui, aseman osoittamista syntyvissä ja uudelleen muokautuvissa olosuhteissa. Maalaisliiton perustamiseen johtanut kehitys ei voi olla niin yksioikoinen kuin Alanen antaa ymmärtää: »... maaseutu oli Suomessakin syrjäytymässä ripeytyvän sekä taloudellisen että henkisen kehityksen keskittyessä kaupunkiin. Niinpä meillä maaseudun puoltajien poliittinen yhteenliittyminen oli sinänsä perin luonnollinen, joskin maaseudulla asuvien parissa oli selviä luokkarajoja, jotka vaikeuttivat varsinaisen maalaispuolueen syntyä.»

Ei mikään puolue synny niin yksinkertaisesti. Yhteiskunnallisten muutosten erittely ja (varsinkin tilattoman) maalaisväestön aseman osoittaminen näiden muutosten suhteen olisi tuonut esiin ne objektiiviset edellytykset, jotka tuolloin tarvittiin Maalaisliiton syntyyn. Ei varmaan-kaan puolue synny elitistisesti »maaseudun

puoltajien yhteenliittymisellä», vaan siten, että yhteiskunnalliset muutokset synnyttävät uusia poliittista edustusta vailla olevia luokkia tai ryhmiä, joiden asema yhteiskunnassa on samanlainen. Tämän osoittaa jo sekin, että Maalaisliitto, saatuaan alkunsa samanaikaisesti kahdella eri paikkakunnalla ja eri nimillä, saattoi verraten pian yhtyä yhdeksi ja samaksi puolueeksi. Se ohjelma ja aate, joka oli projisoitavissa ympäristöstään ja jolle Santeri Alkio antoi muodon alunperin vain Etelä-Pohjanmaan Nuorsuomalaisesta Maalaisliittoa varten, oli sovellettavissa koko laajan maan talonpoikaisväestön poliittisen toiminnan aatekehyyksi, jolla on myös yleisempää kantavuutta. Tämän vuoksi Santeri Alkio ei ole vain laihialainen ja etelä-pohjalainen vaan koko kansan omaisuutta. Tätä kautta Alkiosta tuli se kansallinen johtaja ja valtiomies, jolla on laajempaa historiallista merkitystä, mutta joka jää Alasen kirjassa vähälle huomiolle ja ilman syy-yhteyksien osoittamista.

Aatteen synty vaatii paitsi muotoilijansa yksilöllistä nerokkuutta, tietyn historiallisen taloudellisen tilanteen. Santeri Alkio vangitsi paperille yhtenäiseen muotoon sen, mitä ajassa liikkui ja mitä poliittiseen taisteluun tarvitsi se väestönosa, johon Alkio itse samaistui ja johon nähden hän tunsii empatiaa ja vieläpä konkretisoi sen poliittiseksi joukkoliikkeeksi, puolueeksi. Alkion kauimmaksi ulottuva historiallinen merkitys on juuri tässä. Vaikka Alanen jättää pohtimatta Alkion ja alkiolaisuuden merkityksen Suomen historiassa, antaa hän sen kuitenkin tulla esiin selostaessaan Alkion edustajaverien onnittelekäyntiä Alkion täyttäessä 60 vuotta 17. 6. 1922. Puolueen edustajana kansanedustaja Pesonen on mielestäni osunut oikeaan arvioimalla Alkion elämäntyötä ja korostamalla, että Alkion kirkastama talonpoikaisuuden ajatus oli itse asiassa vuosisatoja vanha, mutta oli ollut »muotoa vailla ja epämääräisenä elänyt vuosisadasta vuosisataan, sukupolvesta sukupolveen. Se oli elänyt talonpoikien tanhuvilla, pienissä pirteisissä ja matalissa suojissa karttaen elämän kirjavuutta markkinatoreja. Sinä osoitit, että talonpoikaisuuden ajatus on oma erilainen ajatusensa, se sisältää elämäntähtäyksensä, oman elämänjärjestyksen, joka kulkee omaa latuaan

omalla pohjallaan eikä mahdu mihinkään varemmin selitettyyn ja maailmalle näytettyyn elämänkäsitykseen. Sinä näit sen, sinä esitit sen rajat ja olemuksen ja muodot. Kansa sinun ympärilläsi siristeli silmiään ja lähti liikkeelle».

Vaikka Alasella on ollut käytettävissään laaja Alkio-aineisto, jonka perusteella olisi kyennyt tekemään arviointeja Alkion elämäntyön ja alkiolaisuuden historiallisesta ja yhteiskunnallisesta merkityksestä, hän ei tee arviointeja vaan teettää ne muilla. Myös toisaalla kirjassaan Alanen antaa sivullisen arvioida Alkion merkityksen tekemättä sitä itse: Urho Kekkoosen vedoten Alanen toteaa Alkion päätehtävänä olleen sittenkin olla puolueensa pääideologi, joka »maahenkeen liitti snellmanilaisen kulttuurivirtauksen, stählbergilaisen laillisuuden ja wrightiläisen reformipolitiikan».

Alasen kirja on moniaineksinen. Se on sukuhistoriaa, henkilöhistoriaa, pitäjän- ja maakuntahistoriaa, tapa- ja kulttuurihistoriaa, se sisältää lehdistön historiaa, puolue- ja valtiohistoriaa sekä valtiosääntöhistoriaa. Se on historia »Santeri Alkio, monessa mukana». Toimeksiannon laajuus yhdessä Alkion monitoimisen elämäntyön ja laajan lähdeaineiston kanssa on johtanut siihen, ettei tekijä onnistu kuvattavansa suhteen siinä, mikä politologeille olisi kiintoisinta ja mikä toimeksiannossa oli keskeisintä; Alkion ja alkiolaisuuden merkityksen arvioinnissa. Mutta tämänkin suhteen Alasen teoksella on ansionsa; laajaan lähteistöön perustuvana ja hyvin dokumentoituna se on johtamassa kiinnostuneet jäljille jatkamaan siitä, mihin Alanen on jäänyt ja vastaamaan kysymyksiin, joihin käsillä oleva elämänkerta ei vastaa.

Veikko Tikkanen